

του τις πρώτες του διαστάσεις. Μακάρι κάποιοι άλλοι να λάβουν το μήνυμα και να συνεχίσουν.

Υ.Γ. Θεωρήσαμε αυτονόητο ότι το αντικείμενο του βιβλίου είναι η εκδοτική δραστηριότητα και η διακίνηση των ιδεών στο χώρο της Αριστεράς. Γιαυτό και δεν αναφερθήκαμε συγκεκριμένα. Χωρίς να σημαίνει ότι ο χώρος της συντήρησης δεν έχει να παρουσιάσει έργο (αντίθετα, ο χώρος του ιδεαλισμού στην τέχνη και τη φιλοσοφία - που εκφράζει αυτή τη συντήρηση - αποτελεί το άλλο σκέλος πάνω στο οποίο στηρίζεται η σκέψη), εμείς προχωρήσαμε στην αντιμετώπιση του βιβλίου του Αξελού θεωρώντας - υποκειμενικά ίσως - ότι οι ιδέες διακινούνται και μάλιστα δυναμικά, στο ιδεολογικό - πολιτικό περιγράμμα αυτού που έμεινε να ονομάζεται «αριστερή διανόηση».

Τόλης Γιαννάκης

Λουκά Αξελού: *Εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση των ιδεών στην Ελλάδα*, εκδ. «Στοχαστής», σελ. 165, Αθήνα 1984

Στο βιβλίο του *Εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση των ιδεών στην Ελλάδα* ο Λουκάς Αξελός κινείται συνεχώς μεταξύ των δύο πόλων που αναφέρει και ο τίτλος. Όμως είναι σαφές ότι το πραγματικό αντικείμενο μελέτης του συγγραφέα είναι η διαμόρφωση, άνθηση, κίνηση και τελικά άμπωτη των ιδεών της ελληνικής Αριστεράς κατά την περίοδο 1968-1981. Η εκδοτική δραστηριότητα δεν εξετάζεται και παρουσιάζεται παρά στο μέτρο, που αποτελεί μέρος της κίνησης των ιδεών, (και επειδή, όπως πολύ σωστά εκθέτει ο Λ.Α., καθορίζεται απ' αυτή την κίνηση και την αποδεικνύει) κι όχι σαν ένα παράλληλο, αυτοτελές αντικείμενο μελέτης στα πλαίσια μιας εμπειρικίστικα προσανατολισμένης εργασίας.

Η δουλειά του Λ.Α. παρόλο, που είναι (και μ' επιτυχία μάλιστα) γραμμένη σε ύφος αντικειμενικής μελέτης, που συνοδεύεται εξάλλου κι από τ' αποδεικτικά της στατιστικά δεδομένα, μολοντούτο ενέχει ένα προσωπικό στοιχείο, αφού ο ίδιος ο Λ.Α. ήταν ενεργά αναμειγμένος στην κίνηση και των ιδεών και την εκδοτική. Από δω πηγάζουν προτερήματα και ελαττώματα του βιβλίου. Προτερήματα: το γεγονός ότι το βιβλίο αυτό αποτελεί μια προσωπική «μαρτυρία» (όπως εύστοχα μας λέει ο Λ.Α. στον πρόλογο) του δίνει αυτόν τον αέρα στράτευσης και συναισθηματικής συμμετοχής που το εμποδίζει να πέσει στην ξηρότητα των από καθέδρας παρατάξεων στατιστικών πινάκων και που μπορεί και πρέπει να κρατήσει σ' εγρήγορση το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ελαττώματα: Είναι προφανές ότι κάποια μετριοφροσύνη, που συνοδεύει την προσωπική μαρτυρία του Λ.Α. (μετριοφροσύνη, που ασφαλώς αφορά τον ίδιο, αλλά κατ' ανάγκη αντανακλάται στο όλο θέμα, που παρουσιάζει) αφαιρεί απ' αυτή την ιδιότυπη άνθηση των ιδεών κάτι από τις διαστάσεις της, κάτι από το θαυμαστό, τον επικό θα τολμούσα να πω, χαρακτήρα της.

Έτσι, όταν ο Λ.Α. έρχεται να μας εξιστορήσει την πρώτη ανάδυση εκδοτικής δραστηριότητας στα χρόνια 1968-1971 (κεφάλαιο τρίτο του βιβλίου) μετά από τη νεκρή περίοδο 1967-68, να μεν μας λέει ότι αυτή «η>ροπή προς την εκδοτική κατεύθυνση εκφράζε βαθύτερες πολιτικές-πολιτιστικές ανάγκες», δε μας λέει όμως ότι ήταν μια καθαρά αντιοικονομική δραστηριότητα. Θέλω να πω ότι αυτοί οι άνθρωποι, που στα χρόνια εκείνα και κάτω

από συνθήκες πλήρους ανασφάλειας και αβεβαιότητας έβαζαν κάποια χρήματα, χρόνο, δουλειά και φροντίδα για την έκδοση ενός βιβλίου, δεν το έκαναν για να κερδίσουν χρήματα, αλλ' αντίθετα με το φόβο ότι πιθανότατα θα χάσουν και τα χρήματα, που έβαλαν και τον κόπο και τη δουλειά και γιατί όχι και την προσωπική τους ελευθερία. Κι αυτός ο κίνδυνος δεν είχε καμιά σχέση με το περίφημο «ρίσκο» του επιχειρηματία, αφού εδώ δεν είναι μόνο που δεν ήξεραν αν το βιβλίο θα τραβηχτεί από κάποιο ανύπαρκτο ως τα τότε αγοραστικό κοινό. Από πάνω δεν ήξεραν κι αν το βιβλίο δε θα κατασχεθεί από τα όργανα της τάξεως μετά τρεις ημέρες, κι αν οι ίδιοι δε θα συλληφθούν. Αυτή λοιπόν η εκδοτική δραστηριότητα (που αναγκαστικά είναι μια οικονομική δραστηριότητα) δεν ήταν απλώς αντιοικονομική, ήταν ηθελημένα αντιοικονομική, ήταν μια «έμπρακτη άρνηση και κριτική της Πολιτικής Οικονομίας, ήταν μια δραστηριότητα εξηγήσιμη και κατανοητή μόνο σε πολιτικούς-παιδειακούς όρους, σε όρους μη-οικονομικούς. Αλλ' αυτά είναι πολύ πρόσφατα ακόμη και γιαυτό οι πρωταγωνιστές τους δεν μπορούν ν' απονέμουν εύσημα εις εαυτούς και αλλήλους, ούτε ο Λουκάς Αξελός στο βιβλίο του, ούτε ο Θύμιος Παπανικολάου στην κριτική του για το βιβλίο*. Για τη σωστή εκτίμηση του φαινομένου θα χρειαστεί κάποια μεγαλύτερη χρονική απόσταση.

Ο Λ.Α. μεταχειριζόμενος με πλήρη γνώση το αποδεικτικό υλικό των εκδόσεων περιγράφει με απόλυτη επιτυχία την προϊστορία (περίοδος 1950 - 1967 κεφάλαιο πρώτο), το πλέγμα κινουσών αιτιών και υποβοηθητικών συνθηκών (κεφάλαιο δεύτερο) και την ανάδυση των ιδεών, που προκαλούν την εκδοτική κίνηση. Πολλά είναι βέβαια τα στοιχεία, που συντελούν σ' αυτή την άρτια παρουσίαση, το σπουδαιότερο όμως ίσως είναι το ότι ο Λ.Α. χωρίς να παραλείπει αναφορές στην κοινωνικοοικονομική εξέλιξη της νεοελληνικής κοινωνίας, εντούτοις δεν εξηγεί μηχανιστικά και απλοϊκά την κίνηση των ιδεών σαν απευθείας άμεση αντανάκλαση της υλικής βάσης αλλά κυρίως από τη σάρευση ντόπιας και διεθνούς πολιτικής εμπειρίας. Έτσι ακολουθεί τη σωστή συνταγή ανάλυσης του Καρλ Μαρξ, για τον οποίο ο μαρξολόγος καθηγητής Μακ Ραίε έλεγε ότι τα καλύτερα έργα του (κατά τον κ. καθηγητή) *18 Μπρυμαίρ* και *Ταξικοί αγώνες στη Γαλλία* τα έδωσε όταν εγκατέλειπε την οικονομική εξήγηση της ιστορίας (όπως ο κ. καθηγητής την εννοούσε).

Μ' αυτή την ίδια σωστή μέθοδο ανάλυσης ο Λ.Α. πλησιάζει και τις δεύτερη (1971-74), τρίτη (1974-78) και τέταρτη (1979 -) περιόδους, που τον απασχολούν. Και δω πρέπει να τονισθεί ότι και η περιοδολόγησή του είναι σωστή και τα βασικά χαρακτηριστικά, που επισημαίνει για την κάθε περίοδο. Πραγματικά σε κάθε περίοδο υπάρχει μια μετατόπιση και του υποκειμένου των ιδεών και της φύσης της εκδοτικής δραστηριότητας. Την πρώτη περίοδο 1968-71 φορείς των ιδεών ήταν οι ίδιοι οι εκδότες, μεταφραστές κ.ά. παράγοντες στο χώρο του βιβλίου. Αποτέλεσμα αυτής της πρώτης εκδοτικής δραστηριότητας ήταν να διαπιστωθεί η ύπαρξη και ανταπόκριση ενός αναγνωστικού κοινού ικανού να την στηρίξει. Στην περίοδο 1971-74 μπορούμε να πούμε ότι φορέας των ιδεών είναι το αναγνωστικό κοινό, αλλά η εκδοτική δραστηριότητα, που έρχεται να το ικανοποιήσει, παραμένει ομόλογη του δηλαδή κύρια πολιτική-πολιτιστική. Την τρίτη περίοδο 1975-78 η εκδοτική δραστηριότητα γίνεται κερδοσκοπική, στενά πολιτική (κομματική), ή και συμφεροντολογική π.χ. «διαβατήριο που θα βοηθούσε συγγραφείς και εκδότες στο ταξίδι τους στον κοινοβουλευτισμό». Συγχρόνως ένα τμήμα του αναγνωστικού κοινού αναχωρεί από την πολιτική στο χώρο της παραψυχολογίας, της επιστημονικής φαντασίας ή σε κάποιους άλλους χώρους, παρασύροντας ένα τμήμα της εκδοτικής δραστηριότητας. Μετά το 1978 γίνεται φανερό, ότι η άνθηση πολιτικών ιδεών έχει τελειώσει.

• Βλέπε θ. Παπανικολάου: Η έκρηξη του βιβλίου και η κοινωνική κρίση, περ. «Εικόνες», τεύχος 5, σελ. 131, Δεκέμβρης 1984.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Φυσικά το βιβλίο αυτό, όντας ένα πρώτο σχεδιάσμα (όπως λέει ο Λ.Α.) για μια πληρέστερη μελέτη, δεν καταλιάνεται εξονυχιστικά με όλα τα παράπλευρα ζητήματα, που αγγίζει ακροθιγώς. Έτσι απομένει το ερώτημα κατά πόσον οι ιδέες, που καθορίζουν την εκδοτική δραστηριότητα στα 1968—71, κι ακόμη στα 1971-1975, κι εκφράζονται απ' αυτήν, γίνονται για κάποιο διάστημα κυρίαρχες στο χώρο της ευρύτερης Αριστεράς -και για πόσο. Κι αυτή η κυριαρχία, που μάλλον είναι σίγουρη για ένα διάστημα, τι πολιτικές επιπτώσεις είχε (κι αν δεν είχε γιατί δεν είχε) στην πολιτικά-κομματικά οργανωμένη Αριστερά; Μια (μερική) απάντηση που δίνει ο Λ.Α. είναι ότι οι νεοέλληνες (συμπεριλαμβανομένων και των περισσότερων αριστερών) δεν διαβάζουν. Όμως οι ιδέες μιας μικρής ελίτ από τη στιγμή, που καθορίζουν την εκδοτική δραστηριότητα, παύουν να είναι ένας κλειστός μικρόκοσμος και γίνονται ένας σημαντικός παράγοντας στην εξέλιξη της καθόλου νεοελληνικής κοινωνίας.

Κι έτσι πρέπει να πλησιάσει ο αναγνώστης αυτό το βιβλίο: όχι σα μια μονογραφία, που θα ενδιαφέρει κάποιους ειδικούς περί τα βιβλία, αλλά σαν την εξέταση από μια συγκεκριμένη σκοπιά, τη σκοπιά των ιδεών και του βιβλίου, των συνολικών προβλημάτων της νεοελληνικής κοινωνίας, στα οποία έρχεται να ρίξει φως από κάποιες δικές του γωνίες πρόσπτωσης, και να τα περιγράψει-εξηγήσει από τη δική του σκοπιά. Αυτό είναι που δίνει στο βιβλίο το γενικό ενδιαφέρον του και που το κάνει μια πολύτιμη συνεισφορά στην κατανόηση της νεοελληνικής κοινωνίας.

Θανάσης Καλόμαλος

Γιώργου Καραμπελιά: *Πέρα απ' το σοσιαλισμό. Μια νέα ουτοπία*, εκδ. «Κομμούνα», σελ. 287, Αθήνα 1984

Ο Γ. Καραμπελιάς δεν έχει απλώς παραδεχθεί φραστικά ή έστω και προγραμματικά (αυτό πολλοί το κάνουν) τη σύζευξη μιας γενικής θεωρίας με τη θεώρηση των συγκεκριμένων ακόμη και των πιο απλών γεγονότων, αλλά την εφαρμόζει συνεχώς. Έτσι αφενός η γενική θεωρητική υποδομή του φαίνεται πάντοτε κάτω κι απ' το πιο μικρό σχόλιό του, ενώ αφετέρου τα πιο θεωρητικά του κείμενα όπως το *Πέρα απ' το σοσιαλισμό* πάντοτε πάντοτε γερά πάνω στα επίγεια και συνεχώς ανελίσσόμενα πράγματα. Το δεύτερο προσόν του, που είναι και πιο σπάνιο, είναι ότι έχει την ανησυχία, την ευαισθησία και την ικανότητα ν' ανακαλύπτει τις τρύπες στις κληρονομημένες, παρακαταθεθεμένες θεωρητικές κατασκευές.

Όμως αυτά τα ίδια τα κατ' αρχή θετικά χαρακτηριστικά και ο θεωρητικός προσανατολισμός, στον οποίο ωθούν τον Γ.Κ. ενέχουν και κάποιους κινδύνους. Διότι οι έννοιες, τα θεωρήματα και οι θεωρίες δεν είναι ποτέ αυθύπαρκτα, παρά συναρμολογούνται σε μια γενική κοσμοθεωρία (Weltanschauung) έτσι, που αν κατεδαφισθεί κι αντικατασταθεί ένα μέρος να εμφανίζονται κενά και δυσλειτουργίες σε κάποια τελείως διαφορετική εκ πρώτης όψης περιοχή. Κι εδώ είναι που κάποια προσόντα του Γ.Κ. (ευστροφία, διορατικότητα, ευρηματικότητα κ.ο.κ.) μετατρέπονται σε παγίδες, αφού αντί να τον αφήσουν να βασανίζεται βασανίζοντας σχολαστικά το αντικείμενο της μελέτης του, του δίνουν διεξόδους, που συχνά είναι απατηλές.

Λείπει λοιπόν από το βιβλίο του Γ.Κ. κάποιο στοιχείο υπομονής, επιμονής και σκυθρωπής έστω μεθοδικότητας, που υποτείνει όχι μόνο τις περιορισμένης έκτασης μονογραφίες, αλλά ακόμη και τις πιο φιλόδοξες κι ευρυδιάστατες προσφορές αγγλοσαξωνικής